

УДК 330:341.1:338.24

О. А. Кириченко,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інвестиційного бізнесу
Університету економіки та права «КРОК»

Ю. І. Вигівська,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри інвестиційного бізнесу
Університету економіки та права «КРОК»

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено питанням інноваційного розвитку економіки в контексті сучасної теорії посилення ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів. Розкрито сутність сучасної теорії державного регулювання та її вплив на інноваційний розвиток економіки України.

Ключові слова: державне регулювання економіки, інноваційний розвиток, інноваційно-інвестиційна модель економіки, інституційні та структурні перетворення.

А. А. Кириченко, Ю. И. Выговская
РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ФОРМИРОВАНИИ И
РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ
РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Статья посвящена вопросам инновационного развития экономики в контексте современной теории усиления роли государства в регулировании социально-экономических процессов. Раскрыта сущность современной теории государственного регулирования и ее влияние на инновационное развитие экономики Украины.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, инновационное развитие, инновационно-инвестиционная модель экономики, институциональные и структурные преобразования.

Постановка проблеми. Завдання формування інноваційної моделі розвитку і побудови передумов європейської інтеграції України потребують суттєвої активізації цілеспрямованої економічної політики держави. Йдеться, по суті, про «нову хвилю» економічних реформ, яка має сформувати механізми та інструменти економічної політики, що дозволять реалізувати нагромаджений потенціал інституційних змін, спрямують на ці завдання технічні, фінансові, людські, організаційні ресурси, набуті протягом періоду економічного зростання. Реалізація стратегічного курсу на досягнення в Україні європейських стандартів життя вимагає радикального підвищення ефективності інноваційного розвитку. Досить тривалий час політичне декларування інноваційних пріоритетів не викликало належної зворотної реакції з боку суб'єктів реальної економіки, що, зрештою, призводило до невідомості відповідної державної політики. У цьому контексті слід зауважити, що навіть найдосконаліші засоби державної підтримки

O. A. Kyrychenko, Yu. I. Vygivska
STATE ROLE IN PLANNING AND IMPLEMENTATION
OF INNOVATIVE MODEL OF ECONOMY
OF UKRAINE

Article is devoted to innovative development of economy in the context of the modern theory of the role of the state in regulating social and economic processes. The essence of the modern theory of government regulation and its impact on innovation development of economy of Ukraine.

Key words: government regulation of economy, innovation development, innovation and investment model of economic, institutional and structural transformation.

інноваційної діяльності виявлятимуть свою неефективність у разі збереження в країні макроекономічного середовища, несприятливого для розвитку і поширення інновацій. Причиною зазначених негативних тенденцій є те, що переважна більшість суб'єктів господарювання в Україні не схильна розглядати інноваційну діяльність як основний засіб здобуття конкурентних переваг у сучасній конкурентній економіці. Досить показово у цьому є відсутність кореляції між динамікою інвестицій та інноваційними процесами в економіці. Отже, інвестиції здебільшого спрямовуються на екстенсивний розвиток підприємств, а відтак інвестори вбачають можливість отримання максимальної віддачі на вкладений капітал за теперішніх умов саме в екстенсивній моделі зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значний обсяг наукових праць з інноваційної тематики, проблема формування та реалізації ефективної інноваційної політики України недостатньо

висвітлена. Переважає вибірково-фрагментарний підхід до аналізу різних аспектів безпосереднього поєднання соціально-економічних теорій з інноваційною діяльністю та державною регуляторною політикою. Внаслідок цього актуалізуються питання розроблення економічної моделі реалізації інноваційної політики. У вітчизняних економічних дослідженнях проблеми інноваційної політики розвитку національної економіки відповідно до фахової спеціалізації досліджували такі вчені, як: О. І. Амоша, Ю. М. Бажал, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, М. П. Денисенко, М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, Т. М. Качала, Т. Т. Ковальчук, С. В. Козаченко, В. І. Міщенко, В. Є. Новицький, П. І. Саблук, О. І. Соскін, Д. М. Стеченко, В. Г. Федоренко, Л. І. Федулова, М. Г. Чумаченко, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук, Г. К. Яловий та інші науковці.

В Україні після важкої кризи всіх сегментів науково-технічної сфери 1990-х років тільки почалося поступове формування нових, переважно ринкових форм інноваційної діяльності. Проте й сучасний стан національної інноваційної системи України все ще характеризується серйозним дисбалансом, непослідовністю державної політики щодо низької інноваційної активності підприємницького сектору. Недостатнє висвітлення проблем формування інноваційних систем у наукових та фахових економічних джерелах обумовили актуальність статті, логіку викладення її положень і мету.

Мета статті – проаналізувати стан теорії та практики системного інноваційного розвитку національної економіки в контексті теорії ролі держави у прискоренні науково-технічних процесів і зміни технологічних укладів.

Основні результати дослідження. Головним завданням інноваційної політики держави є забезпечення прийняття суб'єктами підприємства позитивних сигналів з боку ринкового середовища та спеціальних заходів, які стимулюють інноваційну активність і забезпечують поширення інновацій у всіх сферах національної економіки.

Цьому сприятимуть такі стратегічні завдання державної економічної політики [1]:

- здійснення цілеспрямованої державної промислової та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень, забезпечення єдності структурної та інноваційної політики;
- створення сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності в країні, і насамперед правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств;
- упровадження дієвого пільгового режиму здійснення інноваційної діяльності; механізмів фінансування інноваційної діяльності;
- заохочення суб'єктів національної економіки до здійснення інноваційної діяльності та інвестицій інноваційного спрямування з метою збільшення пропозиції інноваційних продуктів, технологій і знань;
- інституційне вдосконалення національної інноваційної системи, формування мережі інституцій у сферах фінансування, впровадження інновацій, інформаційного обміну, надання інформаційних послуг тощо;
- послідовне збільшення сукупного попиту на інноваційні товари та послуги, зокрема шляхом включення деяких із них до обов'язкових складових державних соціальних програм, державних і муніципальних

програм енергозбереження, розвитку комунальної інформаційної інфраструктури тощо;

- підвищення питомої ваги складних, наукоємних продуктів у особистому та виробничому споживанні шляхом створення сприятливих умов для впровадження інновацій у виробничу діяльність і побут населення;
- удосконалення інфраструктури ринків з метою розширення обсягу продажу складних, наукоємних продуктів вітчизняного виробництва;
- створення умов для реалізації вітчизняними підприємствами наступальної стратегії на зовнішніх ринках, підтримка конструктивної конкуренції на внутрішньому ринку, яка заохочуватиме підприємства до інноваційної діяльності;
- сприяння конверсії та диверсифікації надлишкових потужностей оборонно-промислового комплексу, використанню набутого в галузі науково-технологічного потенціалу для прискорення розвитку наукоємних і високотехнологічних галузей та виробництв;
- диверсифікація організаційних форм функціонування національної економіки, забезпечення співпраці малих і середніх підприємств з великими корпоративними структурами, підтримка провідних великих підприємств та об'єднань, які мають змогу реалізувати загальнодержавні інноваційні пріоритети, розвиток науково-виробничої кооперації, венчурного бізнесу, промислово-фінансової інтеграції, зокрема на міжнародному рівні;
- забезпечення тісної інтеграції виробництва, фінансів, науки, освіти з метою сприяння пріоритетному розвитку науково-технологічної сфери;
- конверсія тінювих капіталів та залучення тінювого сектору до сфери легального обігу фінансових ресурсів, інвестування і розширення на цій основі власних ресурсів підприємств для інноваційної діяльності;
- пріоритетний розвиток людського капіталу як основи майбутнього постіндустріального суспільства;
- посилення інтеграції України у світовий науково-технологічний простір, розширення міжнародної співпраці на державному рівні, на рівні окремих підприємств та інститутів у галузі науки, техніки, інновацій.

Залежно від стану економіки (рівня інфляції, дефіцитності) використовуються різні концепції державного регулювання. На схемі (рис. 1) представлені можливі форми державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в державі.

За цей період прийнято понад 20 важливих нормативних актів, у т. ч. 15 законів України, які певним чином регулюють питання інноваційної діяльності в Україні. Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» № 1977, ухвалений Верховною Радою України ще 13 грудня 1991 р. як перший нормативний акт такого роду на теренах СНД, закладав основи державної політики в науково-технологічній сфері, визначав її основні завдання, механізми формування і реалізації. У 1993 р. було прийнято низку законів, спрямованих на охорону інтелектуальної власності, що відкривали шлях до формування ринку інновацій та участі України в міжнародному трансфері технологій. Важливе значення мали також закони «Про науково-технічну інформацію» (1993 р.) та «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995 р.), причому останній був визнаний еталонним для держав – учасниць СНД.

Рис 1. Основні форми державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності

Джерело: Схему складено особисто автором

Формування інноваційної моделі розвитку є одним із основних пріоритетів соціально-економічної стратегії держави протягом багатьох років.

Базовий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», що визначає основні напрями державної політики у цій сфері та правове поле діяльності владних структур, був ухвалений 1 грудня 1998 р. Його положення набули розвитку в наступному знаковому нормативному акті – Законі України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. У ньому акцент на суто науково-технічній сфері, якою законодавство обмежувалося досі, змістився до методології проектного управління інноваційними процесами.

Головною метою державної інноваційної політики закон визначив створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсощадних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. У законі зафіксовано правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлено форми стимулювання державою інноваційних процесів. Він був спрямований на підтримку інноваційної моделі розвитку економіки України.

Стратегічні завдання переходу до інноваційно орієнтованого зростання були поставлені, зокрема, у прийнятій 13 липня 1999 р. Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, Посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір: концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки». Пріоритетність інноваційного розвитку набула подальшого поширення у Стратегії еко-

номічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. «Шляхом європейської інтеграції», Посланні Президента України В. Януковича до Верховної Ради України, оприлюдненому у 2011 р., програмах діяльності урядів, інших документах.

Теоретичне осмислення соціально-економічного та історичного змісту сучасних тенденцій у державному інституційному регулюванні є ключовим завданням економічної науки. Особливої актуальності сказаному додають реалії розвитку фінансово-монетарного та бюджетно-податкового секторів, ті взаємні впливи, що зумовлюють перспективи моделей національної спеціалізації і глобально-історичний успіх окремих націй.

Узагальнюючи принципи вироблення та внутрішнього узгодження економічної і соціальної політики у країні, можна говорити про цілісну методологію бюджетно-фіскального перерозподілу для розбудови соціально орієнтованої економіки знань (рис. 2) [2, с. 16–26].

У цьому ж контексті доцільно пригадати такі способи впливу держави на ринок праці, як комплекс заходів щодо непрямого регулювання робочої сили за допомогою податкової, грошово-кредитної та амортизаційної політики уряду. Адже, узагальнюючи сучасний світовий досвід, можна погодитися з думкою про те, що динамізація розвитку, насправді успішні соціально-економічні реформи вимагають залучення великих обсягів завжди обмежених економічних ресурсів і починаються із вкладання значних коштів, і насамперед у людину, освіту та науку. Причому економіка й суспільство дедалі частіше стикаються з новими вимогами до виробничих і творчо-інтелектуальних якостей фахівців [3].

Відповідно до власних органічних властивостей та характеристик, і об'єкти, і цілі державного регулюван-

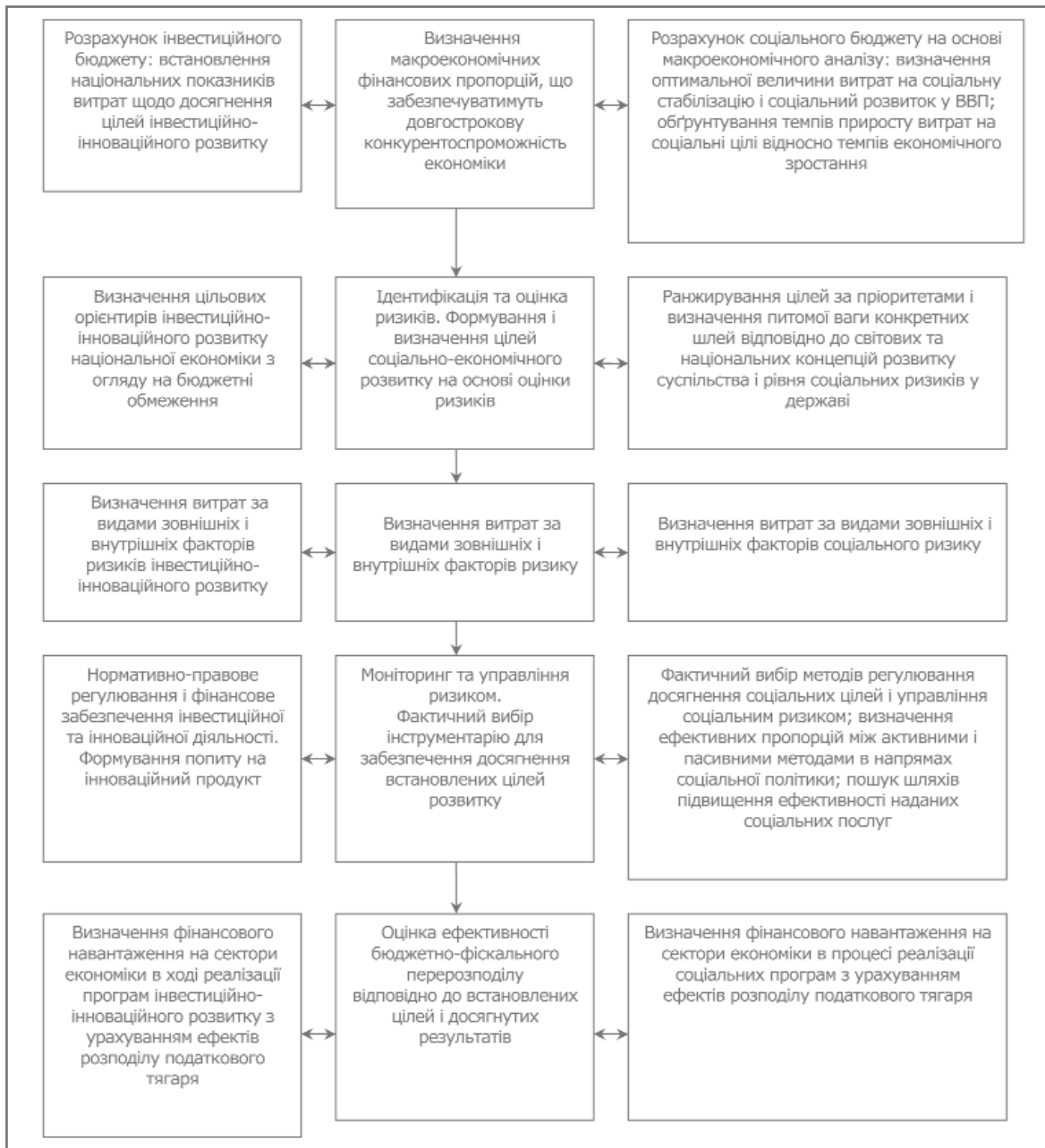

Рис 2. Методологія бюджетно-фінансового перерозподілу

Джерело: Схему складено особисто автором

ня економіки розрізняються залежно від рівня, на якому вони вирішують свої завдання.

На рівні національного господарства функціональним «навантаженням» інститутів є питання регулювання господарського циклу, грошової маси та обігу, цінової політики, загальних умов реалізації НДДКР. Загальна логіка макроекономічних інститутів вписується в такі пріоритети державного регулювання економіки, як економічна і соціальна стабільність, підтримання і зміцнення суспільно-політичного ладу, який існує усередині країни, оптимізація економіко-політичних відносин із зарубіжними країнами.

На регіональному рівні інституційного регулювання вирішуються питання місцевого соціально-економічного розвитку та екологічної ситуації, а також проблеми міжнародного співробітництва транскордонного типу.

На галузевому рівні інституційного регулювання (тут у найзагальнішому контексті виділяються обробна та добувна промисловість, сільське господарство, сфера послуг) найбільш чітко проявляються програмно-цільові настанови розвитку, реалізуються пріоритети НДДКР, формується експортний профіль держави.

Рівень фірми пов'язаний як із діяльністю владних інститутів, які націлені за логіку функціонування бізнес-структур, так і з регулятивною практикою численних організацій сприяння та об'єднань підприємців за інтересами. З точки зору взаємодії «суспільство – бізнес», державне регулювання економіки реалізується шляхом зацікавлення приватних фірм у вирішенні таких завдань загальнонаціонального і регіонального значення, як розвиток наукових досліджень та впровадження їх результатів, розвиток і модернізація інфраструктури економіки, стимулю-

вання експорту товарів та послуг, ефективно залучення капіталу, нагромадження знань і досвіду тощо.

Нарешті, наднаціональний інституційний рівень пов'язаний як із діяльністю міжнародних інститутів та організацій, так і з тими інтеграційними процесами, учасниками яких є відповідні держави та їх адміністративно-територіальні одиниці. Проблематику цього рівня характеризують такі завдання, як поліпшення глобальних суспільних відносин, оптимізація екологічної ситуації, вирішення питань міжнародної економічної безпеки та ін.

Доцільно підкреслити також, що сьогодні іманентним елементом стратегії довгострокового розвитку є реалізація антикризових програм, які вимагають особливо точного визначення механізмів цільового спрямування кредитних та інвестиційних ресурсів, передбачення ефектів від використання й певних регулятивних заходів, і навіть коштів, які держава виділяє на фінансування модернізації економіки на основі нової технологічної парадигми, орієнтуючись на критерії інформаційного устрою суспільства.

В Україні типовим є нерозуміння природи та причин уповільнення темпів реального зростання ВВП, деградації його структури. Ці та інші негативні явища стали наслідком переходу до моделі економічного розвитку, орієнтованої на стимулювання прискореного зростання доходів населення і споживчого попиту. Крім того, відзначаючи такі об'єктивні явища, як відносно швидке зростання внутрішнього споживчого попиту порівняно із здатністю вітчизняного товаровиробника його забезпечити (що призводило до збільшення імпорту товарів), зростання внутрішнього боргу внаслідок «вигідних» запозичень у МВФ та інших міжнародних структур, а також іноземних кредиторів, істотно уповільнення темпів зростання експорту то-

варів, відсутність необхідних інвестицій у вкрай потрібну модернізацію виробництва та у створення нових, конкурентоспроможних виробничих потужностей тощо, фахівці нерідко проходять повз факти некеріваності національної економіки та відсутності програмно-цільових підходів до розвитку.

Тому не дивно, що в Україні не вдалося забезпечити стійкої позитивної тенденції до прискореного інвестиційно-інноваційного розвитку виробництва на базі сприяння з боку держави створенню сучасної інфраструктури як у цілому по країні, так і в окремих її регіонах, упровадженню високих технологій, збільшенню витрат на оновлення та модернізацію основних фондів, забезпеченню оптимальних умов для кредитування суб'єктів господарювання, оновленню основних фондів банківським сектором.

Соціально-економічний розвиток Української держави не був стабільним протягом усього періоду її незалежності, і навіть успішні, здавалося б, роки позначені відсутністю справжнього прогресу у проведенні структурних реформ, а отже – поглибленням залежності від зовнішньоекономічної кон'юнктури та навіть деградацією позицій національної економіки в системі міжнародного поділу праці. Це пояснювалося непослідовністю державної економічної політики, необґрунтованим посиленням втручання держави в розподіл фінансових ресурсів за відсутності програмно-цільових підходів до інституційного регулювання у цілому.

Про існування вад у державному інституційному регулюванні економіки України свідчить її місце в рейтингу економічної свободи (табл.).

Основні принципи економічної свободи країни характеризуються відповідним індексом, що відбиває індивідуальну довіру, рівноправність відносин і розвиток конкуренції. Індекс глобальної економічної свобо-

Таблиця 2

Рівень економічної свободи України (1999-2010 рр.)

Рік	Місце в рейтингу	Загальний бал	Свобода бізнесу	Свобода торгівлі	Фіскальна свобода	Державні витрати	Монетарна свобода	Інвестиційна свобода	Фінансова свобода	Права власності	Свобода від корупції	Свобода праці
2010	162	46,4	38,7	82,6	77,9	41,1	61,2	20,0	30,0	30,0	25,0	57,7
2009	152	48,8	40,5	84,0	77,0	39,0	68,1	30,0	40,0	30,0	27,0	52,4
2008	133	51,0	44,4	82,2	79,0	43,0	69,9	30,0	50,0	30,0	28,0	53,1
2007	128	51,5	43,6	77,2	83,6	53,2	68,4	30,0	50,0	30,0	26,0	52,8
2006	124	54,4	43,1	77,2	90,2	75,8	72,9	30,0	50,0	30,0	22,0	53,2
2005	122	55,8	55,0	76,2	83,0	78,6	76,2	30,0	50,0	30,0	23,0	55,8
2004	109	53,7	55,0	74,4	67,5	77,8	74,5	30,0	50,0	30,0	24,0	-
2003	115	51,1	55,0	74,6	67,1	68,1	64,0	30,0	50,0	30,0	21,0	-
2002	111	48,2	55,0	71,0	66,1	58,9	58,2	50,0	30,0	30,0	15,0	-
2001	118	48,5	55,0	70,0	63,8	49,6	62,3	50,0	30,0	30,0	26,0	-
2000	119	47,8	55,0	70,0	62,3	41,9	63,0	50,0	30,0	30,0	28,0	-
1999	106	43,7	55,0	53,0	63,0	43,0	39,3	50,0	30,0	30,0	30,0	-

Джерело: Складено авторами за даними: Index of Economic Freedom. Heritage Foundation (<http://www.heritage.org/index/Explore.aspx&view=by-region-country-year>).

ди має таку градацію: 0–49,9 – пригнічений стан свободи; 50–59,9 – свобода переважно відсутня; 60–69,9 – помірна свобода; 70–79,9 – переважає вільний стан; 80–100 – високий рівень свободи.

Як свідчать показники останніх років, Україна, незважаючи на окремі позитивні кроки, пов'язані із запровадженням конкурентних податкових ставок і вступом до СОТ, серйозно програє за рівнем економічної свободи європейським державам. Особливо яскраво це проявляється у таких сферах, як формування сприятливого підприємницького середовища, боротьба з корупцією, приватизаційні процеси і залучення іноземних інвестицій. При цьому Україна «відзначається» істотними бюрократичними бар'єрами для розвитку бізнесу, а також неефективною судовою системою.

«Стабільне макроекономічне середовище», «прозорість» процедур приватизації фактично є передбачуваними, але нестимулююча фіскальна політика, продовження непослідовних і безсистемних структурних реформ в економіці не приведуть до якісного зростання, підвищення активності з боку іноземних інвесторів (а отже, до чистого припливу ПІІ), що відповідає стратегічним завданням розвитку реального сектору національної економіки. Тільки створення і наполеглива практична реалізація інвестиційно-інноваційної моделі розвитку дадуть можливість забезпечити якісні зрушення у структурі національної економіки, стануть основою для довгострокового соціально-економічного зростання в Україні.

З огляду на це підвищується значення цілеспрямованого впливу з боку держави на умови та параметри руху капіталів. Активна інвестиційно-інноваційна політика повинна формуватися, з одного боку, зусиллями державних інститутів, які впроваджують програмно-цільові підходи до розвитку, а з другого – вітчизняними виробниками товарів і послуг, які забезпечують диверсифікацію пропозиції та прискорення темпів зростання промислового виробництва, а також «конструктивно» реагують на розширення як зовнішнього, так і внутрішнього попиту. Важливо, узагальнивши та проаналізувавши наявні недоліки в системі державного управління національною економікою, вживати заходів щодо їх усунення, робити кроки, спрямовані на подальше вдосконалення механізму функціонування реального сектору економіки України, створювати сприятливі умови для інвесторів, спрощувати процедуру реєстрації інвестиційних проектів і звітність, створювати та вдосконалювати інфраструктуру. Слід враховувати також, що фінанси «живуть» не тільки на рівні держави – вони являють собою сукупність грошових відносин, які виникають у процесі створення фінансових фондів у суб'єктів господарювання.

Висновки. Проведене дослідження показало, що запозичення у Заході певних інститутів, методів регулювання і конституційний ордонанс не створили ефективною інституційної системи та базових передумов для ефективного інноваційного розвитку країни. Не відбулося формування громадянського суспільства інноваційного мислення. Можливим виходом із цієї ситуації є розробка оригінального підходу до ведення економічної політики або «українізація» запозичених правових норм і підходів до побудови інноваційної економіки, а саме приведення її у відповідність із національною специфікою, соціально-культурними звичаями. Україною

майже не береться до уваги роль міжнародних валютно-фінансових організацій, політичних структур, що є агентами міжнародної конкуренції і впливають на продуктивність національної економічної політики як найважливішого фактору посилення або послаблення конкурентних можливостей країни.

Нами пропонується декілька сценаріїв створення державних форм регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності національного господарства: 1) утворення незалежної корпорації або 2) фонду розвитку України. Головна ідея створення незалежної корпорації інвестиційно-інноваційного розвитку (НКІІР) полягає в тому, щоб сформувати незалежну структуру, яка здійснюватиме інвестиційно-інноваційну політику поза чітким зовнішнім впливом. НКІІР слід передати всі ресурси з метою формування в Україні інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки і на цій основі суттєво змінити структуру економіки, підняти її ефективність, що забезпечить подальше вирішення важких соціальних проблем. Основний обсяг інвестицій може бути сформований за рахунок внутрішніх джерел – це емісійний бюджетний кредит строком на 10 років із погашенням відсотків починаючи від 5-го року дії програми, а також різновиди такого кредиту, трансформованого у цінні папери, які НКІІР від імені держави вкладатиме в економічний розвиток підприємств і регіонів.

Незалежність НКІІР буде забезпечуватися: діяльністю незалежного директора від усіх гілок влади та громадськості, що призначається на весь термін роботи корпорації і може бути звільнений тільки за рішенням суду або з інших причин, зазначених в українському законодавстві для такого роду структур; спеціальним статусом, яким буде визначено НКІІР, що базуватиметься на принципах: незалежності, прозорості, професіоналізму, підзвітності українському народу; головною метою НКІІР, яка полягає у формуванні бази економіки шостого технологічного укладу з необхідною інфраструктурою та кадровим потенціалом; відсутністю передумов використання ресурсів НКІІР з метою фінансування виборів і механізмів для розкрадання чиновниками; конкурсною системою набору кадрів і заміщення посад.

Література

1. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія / Я. А. Жаліло ; Київ. нац. ін-т. страт. досл., 2003. – (Серія «Економічні науки»). – Вип. 8. – 368 с.
2. Єфименко Т. Інституційне регулювання економічного розвитку / Т. Єфименко // Економіка України. – 2011. – № 1. – с. 16–26.
3. Руденко Н. В. Інституційне регулювання зайнятості у контексті розвитку соціальної сфери в Україні: міжнародні контексти / У кн.: Соціальні аспекти розвитку сучасної відкритої економіки: Україна в контексті міжнародного досвіду. – К., 2007, с. 127–133; Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України : монографія / [Кириченко О. А., Єрохін С. А. та ін.]. – К. : НАУ, 2008. – 345 с.
4. Ковальчук Т. Т. Актуалітети політики розвитку / Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук. – К. : Знання, 2009. – 326 с.
5. Соскін О. І. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив / О. І. Соскін // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1(103). – С. 47–55.

Стаття надійшла до редакції 20 квітня 2011 року